

Árpád-kori nyílhegyek Kovászna megyében

(Kivonat)

A dolgozat csokorba szedi a megye ismert leleteit: Sepsiszentgyörgy-Bedeházáról, Angyalosról, Rétyről, Alsócernátonból, Torjáról s a petőfalvi temető két sírjából ismerünk Árpád-kori nyílhegyeket. A petőfalvi temetőben a 41. és a 131. sz. sírban csont nyílcsúcs volt (előbbiben vas is) a halott mellett. Egybevetés végett a dolgozat bemutatja a térség hasonló szláv és bolgár leleteit, illetve a a megelőző, honfoglaláskori hasonló anyagot.

*

A magyarok a Kárpát-medencét Kr. u. 896–900. között foglalták el s a történelmi kutatások szerint Erdély, nevezetesen a Székelyföld is ebben az időben került magyar uralom alá. Délkelet-Erdély meghódítására vonatkozólag a történészeknek a véleménye nem egységes; egyesek az erdélyi hódítást szakaszonként képzelelik el¹, mások pedig a honfoglalással egyidőben². A kérdés eldöntésére – az írott források hiányában – csak a régészeti leletek tanúságára támaszkodhatunk. A régészeti leletek azt bizonyítják, hogy Délkelet-Erdélyt a magyar hódítást megelőző 1000 év alatt különböző népek lakták, dákok, rómaiak, gótok, gepidák, szlávok és bolgárok.³ A magyar hódítás előtt ezen a vidéken a bolgárok uralma az utolsó. A Székelyföld Kovászna megyei részének, az Olt és a Feketeügy völgyének a bolgárok általi megszállása Omurtag (816–831) bolgár kán uralma alatt történt, s az itt lakó szlávok bolgár uralom alá kerültek.⁴ A bolgárok uralmának a 10. század végén vagy a 11. század elején a magyarok vetnek véget.

Az itt letelepedett magyarok a meghódított népcsoportokat, az Olt és a Feketeügy völgyében talált szlávokat és bolgárokat befogadta saját társadalmának különböző rétegeibe. Összevegyültek a magyarokkal és itt is, mint a magyar feudális királyság más területein, ez a társadalmi folyamat együtt járt a nyelvi beolvadással. Ennek a beolvadásnak az emlékét őrzik Kovászna megye szláv földrajzi és helynevei.⁵

A 10–13. század a magyar történelemben az Árpád-kor történelmeként ismeretes. Gazdasági és társadalmi változásai Délkelet-Erdélyben is követhetőek. A 10–11. században a gazdasági és társadalmi változások következtében a nomád gazdasági rendszer felbomlott, s kialakult a korai feudalizmus.⁶ A 12. században a feudális termelőviszonyok s az ezeken épülő intézmények teljesen kiforrottak, és már a 13. században bomlásnak indulnak.⁷ A 12. században az ide letelepített határvédő székelyek nemzetiségi, társadalmi szervezetét azonban ezek a változások nem érintették. A székely rendi társadalom kialakulása az Árpád-kor után történt. A 11–12. században a köznép faluközösségekben lakik s életformájának a megismerésére – az írott történelmi források hiányában – a régészeti leletek adnak felvilágosítást. Ezek egykori településekről, temetőkből, sírokból kerülnek elő. A köznépi lakóhelyeken, temetőekben, sírokban talált tárgyak, foglalkozási eszközök, ékszerek közül az alábbiakban csak a nyílhegyekkel, továbbá az Olt völgyében előkerült, ebbe korszakba sorolható lándzsákkal foglalkozunk.

Kovászna megye területéről, az Olt és a Feketeügy völgyéből ismert Árpád-kori települések közül csak Sepsiszentgyörgy (Sfântu Gheorghe)-Bedeházáról, Angyalosról (Angheuş), Rétyről (Reci), Alsócernátonból (Cernatul de Jos), Torjáról (Turia) s a petőfalvi (Peteni) temető két sírjából ismerünk Árpád-kori nyílhegyeket.⁸ Ezek méretben és súlyban általában megegyeznek, de nem mind egyforma alakúak. A Sepsiszentgyörgy-Bedeházán (2/1. ábra), Angyaloson (2/2. ábra), Rétyen (2/3. és 3/4. ábra), Alsócernátonban (2/7. ábra), településen talált nyílhegyek rombusz, lapos levél alakúak.

Torján egy 12–13. századi lakóházban három nyílcsúcs került elő. Kettő rombusz alakú (2/4–5. ábra), a harmadik nyílcsúcs vége két szárnyban, nem hegyben végződik (2/6. ábra). Ezek a nyílcsúcsok megőrizték a honfoglalás kori nyílcsúcsok formáját.⁹ Különböző vadak elejtésére használták őket, amit a nyílcsúcsok vége is bizonyít. A szárnyas, széles vágóélű nyílcsúcsot madarak elejtésére használták, a többiekkel nagy vadra vadásztak. Csont és fa nyílcsúcs településen még nem került elő. Ezek a leletek azt mutatják, hogy az Árpád-korban ezen a vidéken a vadászat a magyar köznép egyik fontos foglalkozása volt.

Különb, az Árpád-kori eddig feltárt temetőben – tudomásom szerint – sem Magyarországon, sem Erdélyben csont nyílcsúcs nem került elő, sem településen, sem sírból. A petőfalvi temetőben két sírban a szokásos ékszer- és pénzmelléklettől eltérően az egyikben egy csont, a másikban egy vas és egy csont nyílcsúcs volt a halott mellett.¹⁰ A sírok leírása:

41. sz. sír. Férficsontváz 0,40 cm mélységben, tájolása: a fej ÉNY, a karok könyökben meghajlítva, hossza 181 cm. Rombusz alakú vas nyílhegy a medence bal szélén, a bal alsó kar alatt egy csontból készült nyílcsúcs (2/8–9. ábra).

131. sz. sír. Férfi csontváz 0,30 cm mélységben, tájolása Ny–K, hossza 16 cm, jobb alsókarja alatt csont nyílcsúcs (3/6. ábra). A nyílcsúcs fűzfalevél alakú, méretei H: 11 cm, Sz: 1,5 cm, két oldalán a tüskénél bevágások vannak, hogy zsineggel a nyílveoszőre lehessen erősíteni. A végét laposra faragták, hogy a nyílveoszőhöz tudják illeszteni.

Az Árpád-kori nyílcsúcsoknak az Olt és a Feketeügy völgyében településeken való előfordulása bizonyítja, hogy a vasércben gazdag vidéken a vaskohászattal is foglalkoztak. A vastárgyakat, a vas nyílcsúcsokat is a faluközösségek kovácsai készíthették.

A honfoglalást megelőző évszázadokban itt lakó szlávok (antok és szklavinok) kultúrhatárában a megye területén (Szotyor – Coșeni, Angyalos – Anghelus, Cernáton – Cernat, Kézdi-polyán – Poian) eddig vas vagy csont nyílcsúcs

nem került elő, csak vaskések és bronz fibulák.¹¹ A Nagy-Küküllő (Tárnava Mare) völgyében viszont Fiatfalván (Filiaș)¹² a 8. századi szláv településen két lakóházban (22., 28. sz.) egy-egy nyílcsúcs, egy harmadikban pedig (1. sz.) egy lándzsacsúcs került elő (3/1–3.). A szláv nyílcsúcsok különböznek a magyarok nyílhegyétől, nem laposak, hanem háromszárnyúak, mint az avar nyílhegyek. Ilyeneket találtak Szlovákiában a Devinska Nova Ves (Dévényújfalú) határában feltárt temetőben is.¹³

Délkelet-Erdélyben a 9–10. századi bolgár uralmat bizonyítja a Csernátonban feltárt bolgár település, ahol a bolgár besimított díszítésű edények mellett egy széles testű vaslándzsa is előkerült (3/5. ábra).¹⁴ Ez nagyobb, mint a szláv lándzsa, a magyar lándzsához hasonló.

A korai középkorban mind a nyugati, mind a keleti szlávok az íjat, mint az egyik leghatásosabb támadó és vadászfegyvert, előszeretettel használták. Ezt bizonyítja az is, hogy a lengyeleknél, morváknál, oroszoknál szakosodott nyílcsúcs-készítő mesterek voltak (Pfeilschmiede), s ahol ezek dolgoztak, azoknak a falvaknak a nevei is ismertek.¹⁵

Délkelet-Erdélyben a vaskohászat és a kovácsmesterség Árpád-kori tárgyi emlékei még nem ismeretesek, de a kilyéni¹⁶ és a torjai¹⁷ 11–13. századi településeken előkerült számos különböző vastárgy azt bizonyítja, hogy a vas feldolgozása a faluközösség szükségleteinek kielégítését szolgálta. A magyaroknak ezt a korai kovácsmesterségbeli ismeretét mutatják a Sopronban előkerült 9–10. századi vasolvasztó kemencék is.¹⁸

A petőfalvi temető két sírjában talált nyílcsúcsok azt bizonyítják, hogy a 12. században a magyar köznép emlékezetében még élt a honfoglalás kori temetkezési szokás. Az Olt völgyében két honfoglalás kori sírt találtak. Az egyik Sepsiszentgyörgyön, az Eprestetőn¹⁹, a másik Maksa-Eresztevényen²⁰ került elő. A sepsiszentgyörgyi sírban több meghatározhatatlan vastárgy között (valószínűleg zabla, kengyel, nyílhegy) aránylag elég épen egy bizánci típusú kard és egy vaslándzsa volt (1/3. ábra). A Maksa-ereszte-

vényi sírból csak egy félkengyel és a vas lándzsacsúcs került a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményébe²¹ (1/1. és 1/2. ábra). Mindkettő lándzsás temetkezés volt, a honfoglalás kori lándzsás sírok számát növelték.²² A sepsiszentgyörgyi sírnak jelentőségét a ritka bizánci kard is emeli. A sírok kora ezeknek a mellékleteknek az alapján a 9. század végére vagy a 10. század elejére tehető, s azt bizonyítják, hogy a honfoglaló magyarok a Kárpát-kanyari átjárókon (Ojtozisoros?) át is nyomultak be Erdélybe.

A 10–11. században Magyarországon a köznépi temetőkben a honfoglalás kori temetkezés mellékletei között máshol is előfordul nyílvevő, kard, lándzsás²³. Ezek azonban csak kevés sírban fordultak elő úgy, mint a petőfalvi temetőben. A fegyverekkel eltemetett halottak társadalmi helyzetét a faluközösségben nem tudjuk meghatározni. Bár lehetséges, hogy egy régi szokás továbbéléséről van szó, ezek a temetők már vegyes népességre utalnak, a magyar földműves réteg az itt talált népességet beolvastja.²⁴

Jegyzet

1. HORED, Kurt, *Contribuții la Istoria Transilvaniei, sec. IV–XIII*. 1958. 109–131.
2. *Erdély rövid története*. Budapest, 1989. 106.
3. SZÉKELY Zoltán, *Adatok Kovászna (Háromszék) megye római és népvándorlás korához*, ACTA (SICULICA) – 1998. 119–131.
4. FODOR, István, *Die Bulgaren in den ungarischen Ländern während der Ansiedlungsperiode der Ungarn*, Mitteilungen des Bul-garische Forschungsinstituten in Österreich. Nr. 2/VI/1984, 50. III. kép
5. MELICH János, *A honfoglalás kori Magyarország. A magyar nyelv-tudomány kézikönyve*, I. k. 6. f. 262 o.
6. SZENTMIKLÓS Lajos, *Az Árpád-kori társadalom*, Budapest, 1943. 3–14. o.
7. Idem, *im.* 49–53 o. SZABÓ István: *A falu-rendszer kialakulása Magyarországon, 10–15. század*, II. k. Budapest 1971. 7–13 o.
8. A felsorolt falvakon kívül még Árpád-kori falvak lehetnek Háromszéken a következő elpusztult falvak (ezeknek csak a nevük maradt fenn): Oroszfalu – Árkoson, az 1874-ben készült birtokösszeírás szerint a Gejemezőn volt, ahol régen az oroszok laktak. Zsombor – Bükszád mellett, a régi Felsőfőhérvármegyében. Gerebenc u.o. Bedőháza határát Sepsiszentgyörgy, Árkos és Köröspatak között a 18. században osztották fel. Vónes – a gidófalvi határban fekvő. Borcfalva – a Kovászna–Szöröce közötti határban. Damokosfalva – 1760-ban még rajta van MÜLLER Ignác térképén.
9. LÁSZLÓ Gyula, *A honfoglaló magyar nép élete*, Budapest, 1944. 312–314. ERDÉLYI István, *Honfoglaló magyar temető leletmentése Budakeszin*. Com. Arch. Hung. 1993. 6/6. kép.
10. SZÉKELY, Zoltán, *Necropola medievală de la Peteni (com. Zăbala, jud. Covasna)*, SCIVA. 91. 100. o. A 131. sír vázának a neve tévesen volt meghatározva, s a nyílcsúcs az embertani vizsgálatnál került elő.
11. SZÉKELY, Zoltán, *Așezări din secolele VI–XI. p.Ch. în bazinul*

12. Idem, *Așezări din sec. VI–IX în Sud-Estul Transilvaniei*. Aluta VI–VII, 1974–1975. 36, 39. o. X.t. 824–25.
13. EISNER, Jan, *Devinsca Nova Ves*. Bratislava, 1952. 27/8 t.
14. SZÉKELY, Zoltán, *Așezări din secolele VI–XI. p. Ch.* 292 o. 31/1. kép.
15. RAJEWSKI, Z., *Über Waffenproduzenten bei den Slawen im Frühen Mittelalter. La formation et le développement des métiers au moyen âge (V–XIVe siècles)*. Budapest, 1977. 74 o.
16. SZÉKELY Zoltán, *Kora középkori települések a Székelyföldön (11–14. század)*. Veszprémi Történelmi Tár. Veszprém, 1990. I. 9a/1–4, 10/1–6. ábra.
17. Idem, *Pecenegii în Sud-Estul Transilvaniei*. Aluta XVII–XVIII, 1985–1986. 206 o. 4/1–7. kép.
18. GYÖMÖRI János, *Korai császári és Árpád-kori települések, 10. századi vasolvasztóműhely Sopronban*, Arrabona. 1973, 15 sz. 100–105 o.
19. SZÉKELY, Zoltán, *Sepsiszentgyörgy története a középkor végéig*. Sepsiszentgyörgy, 1948. 63 o.
20. LÁSZLÓ Gyula, *A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben*. ETI, Kvár. 1943. 82. 1.244 j.
21. Idem, *im.* XV. T. 3–4.
22. KOVÁCS László, *A honfoglaló magyarok lándzsái és lándzsate-metkezései*, Alba Regia XI, 1970. 81–101 o.
23. TÖRÖK Gyula, *A szobi Vendelin földek 10–11. századi temetője*. Folia Archaeologica (Új folyam) VIII., Budapest. 1956. 129–185. 1/7–8. kép.
24. K. ZOFFMAN, Zsuzsa: *A Zabala (Zăbala – Románia) lelőhelyen feltárt bronzkori és Árpád-kori temető embertani anyaga*. A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 19–20, 1993–1994. Veszprém, 1994. 313 o.

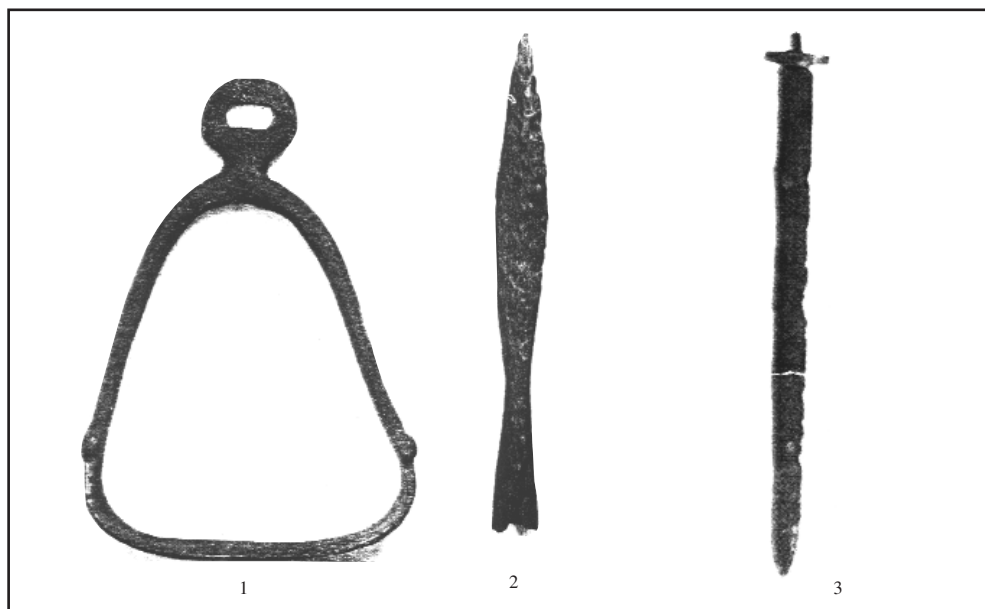

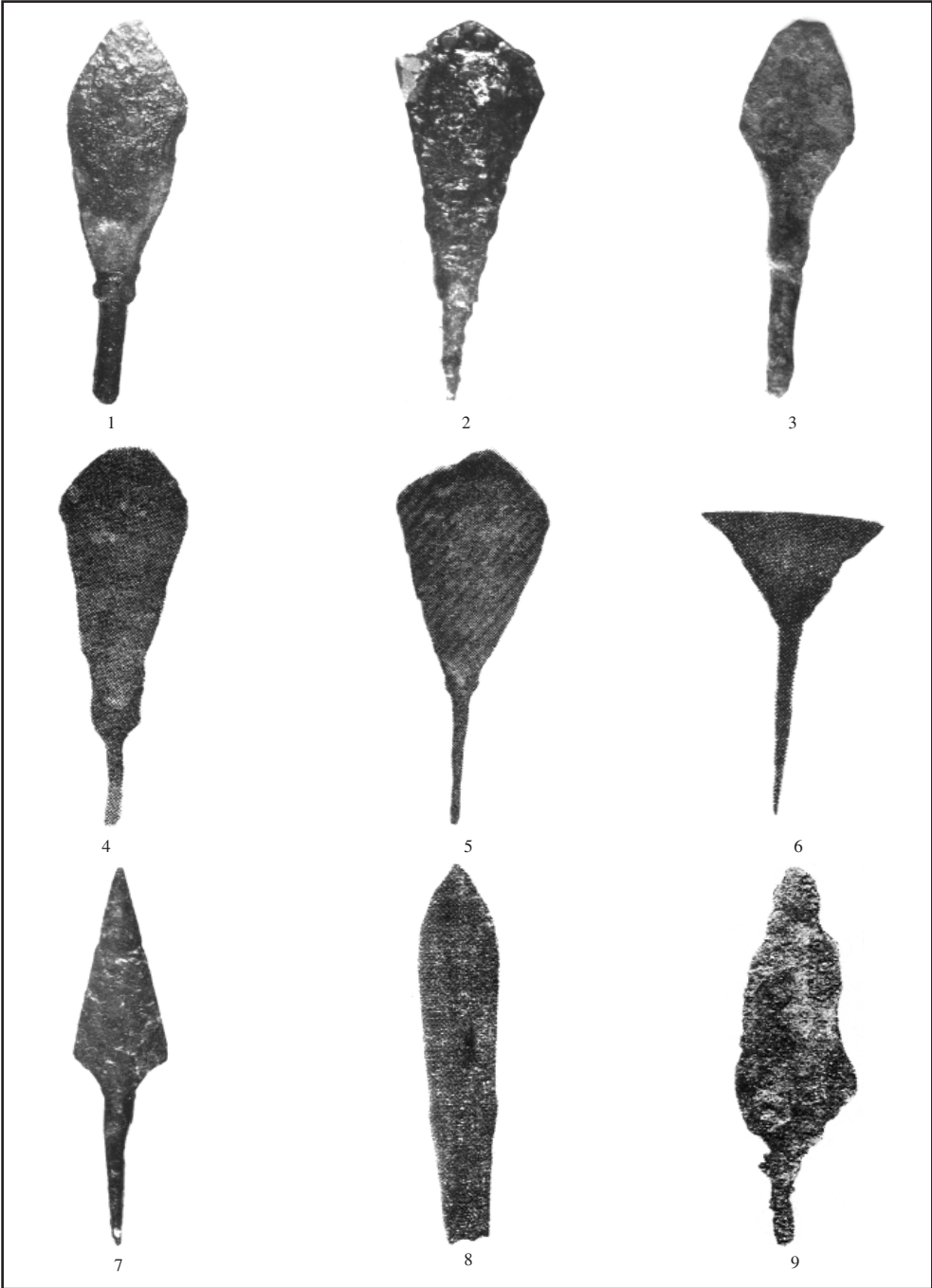
**Vârfuri de săgeată
din perioada arpadiană
pe teritoriul j. Covasna**
(Rezumat)

Lucrarea discută vârfurile de săgeată și de suliță din perioada arpadiană, cunoscute pe teritoriul județului Covasna, siturile: Sfântu Gheorghe-Bedeháza, Angheluș, Reci, Cernatul de Jos, Turia. În cimitirul din perioada arpadiană de la Peteni din două morminte se cunosc și vârfuri de săgeată din os (mormintele nr. 41 și 131). Pentru comparație se prezintă vestigiile similare din perioade premergătoare (cele slave și bulgare, respectiv cele maghiare din perioada descălecatului).

**Arrow-points from
the Arpadian Period in
Covasna County**
(Abstract)

The paper gathers the well-known finds from the districts: Bedeháza–Sepsiszentgyörgy, Angyalos, Réty, Torja, Alsócsernáton and from the two graves in Petőfalva all the arrow-points we know. In the graveyard in Petőfalva the graves no. 41 and 43 contained bone-arrow points laid besides the dead. The former also had iron-points. For a proper comparison, the paper presents similar Slav and Bulgarian finds from the same region, as well as the similar material prior to the period of the Hungarian Conquest.

2. ábra

